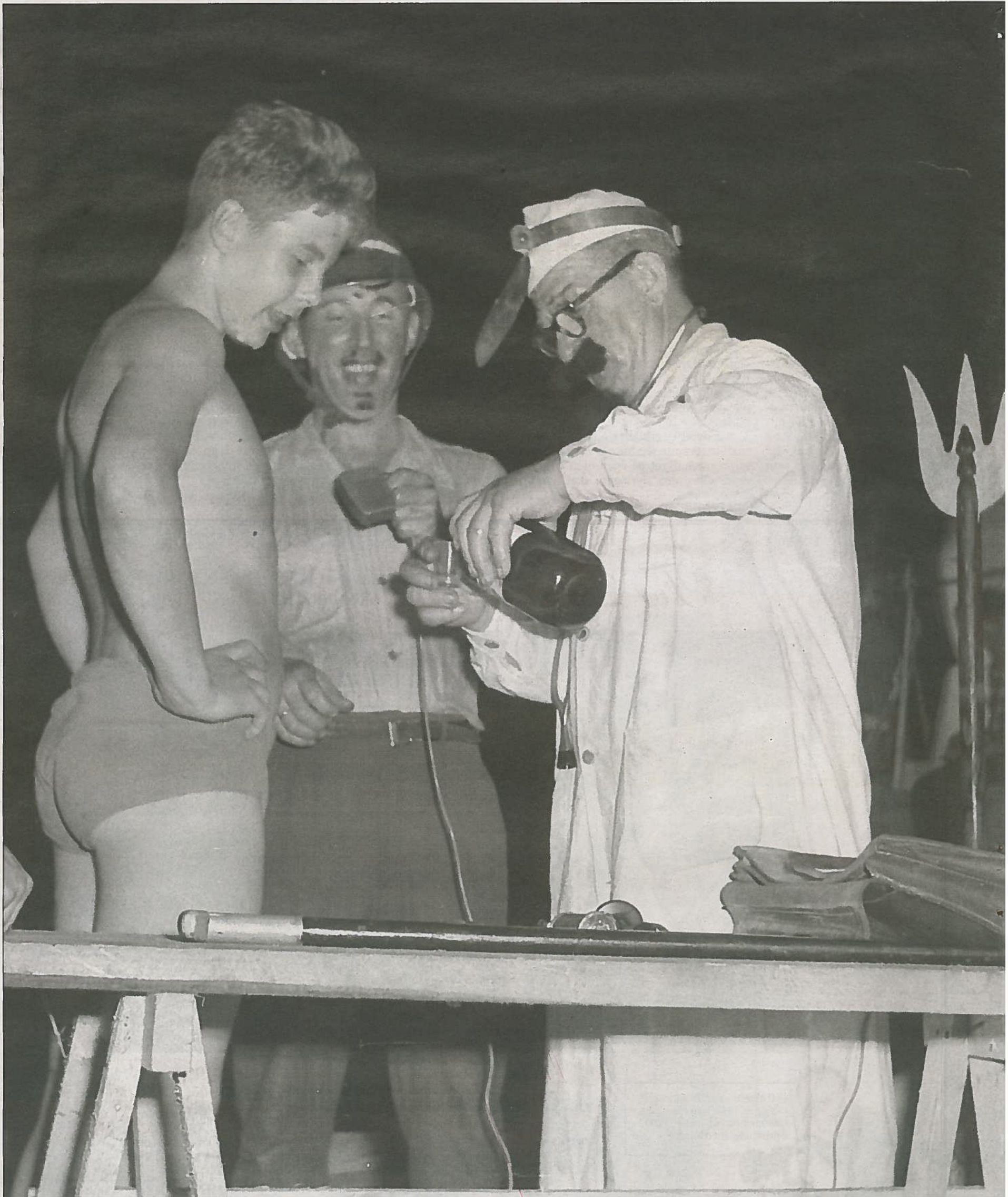

● ● ● ● ●
lokalhistorie

– Det er lett å snakke

Linjedåp om bord på «Thors-hammer». Tradisjonen tro ble førstereis-guttene «døpt» av kong Neptun ved passering av ekvator. Hva slags eliksir som skjenkes opp her er ikke godt å si, men ned skulle det.

FOTO: HARALD WERNER

om det som var moro

Ungguttene som reiste til sjøs som førstereis, opplevde ofte møtet med arbeidslivet som tøft og brutalt, men mange forteller også om unikt samhold og kameratskap.

Dag Ingemar Børresen
og Eivind Thorsen

I dag åpner utstillingen «Førstereis» på Hvalfangstmuseet. Her møter man førstereiser fra 1950- og 60-tallet og deres egne fortellinger om hva de opplevde til sjøs. Hovedtema er arbeidsoppgavene førstereisene ble satt til.

Du har dett for å snakke om det som var moro», forteller en kar som var førstereis i 1966, men tilføyer at det mange ganger kunne være tøffe tak. Ikke minst når du skulle vaske dørk og langbord, dekke bord, servere, rydde og vaske opp.

Sjøfartens storhetstid

I etterkrigsårene var det vanlig at unge gutter gikk rett ut i arbeidslivet etter folkeskolen. Utdanningsmulighetene var færre enn i dag og samfunnet var mer klasseedelt. For mange unge var arbeid i industri, jordbruk, skogbruk eller fiske de eneste reelle valgene. Norge var en stor sjøfartsnasjon, og i vår del av landet var også sjøen et alternativ for mange.

I 1950 var det over 36.000 norske sjøfolk. 9.000 av disse var i aldersgruppen 15-19 år. En stor andel var førstereisgutter. Førstereisgutter i handelsflåten gikk ofte på 18 måneders hyrekontrakter, mens de som dro på hvalfangst som regel kom hjem etter syv-åtte måneder.

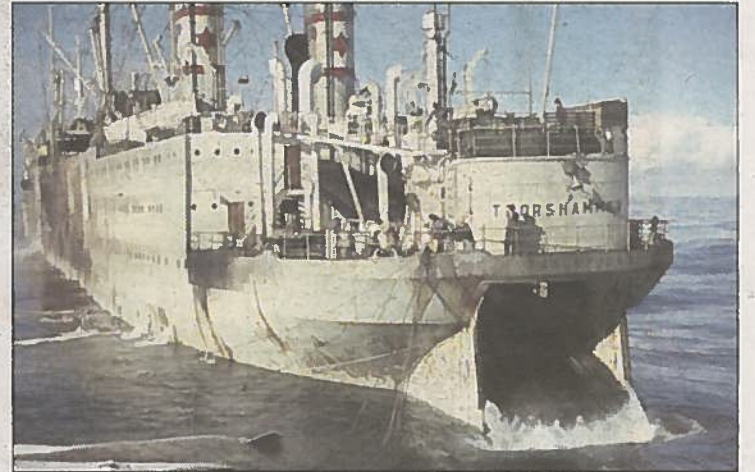
Ikke en dag uten potetskrelling

De fleste førstereisguttene var 15 år da de reiste ut og mange fikk hyre som messe- eller byssegutt. Messe- og bysseguttens arbeidsoppgaver besto blant annet i å dekke på og servere i messa, i tillegg til oppvask etter måltidene. Man ble også satt til å skrelle poteter, samt til å hjelpe stueren i klargjøringen av måltidene.

Potetskrelling var en daglig foreteelse. En førstereis forteller at de hadde potetskrellemaskin om bord. Første gang han brukte den tok han seg en tur på dekk mens potetskrellemaskinen gikk. Han glemte seg bort, og da han kom tilbake til byssa var potetene redusert til små kuler, potetene måtte kastes og «da var det kjeft å få».

Huden full av drittkjeft

En førstereis forteller at det ikke

Thor Dahls hvalkokeri «Thorshammer», eller «Hammer'n» som den ofte ble kalt, var i drift som kokeri i over 30 år. FOTO: HARALD WERNER

ble gitt opplæring i noe som helst om bord, så man måtte finne ut av det selv og lære av feilene man gjorde. Negative reaksjoner fra mannskapet var ofte så kraftige og ubehagelige at man ikke gjorde samme tabbe to ganger, «det skulle så lite te før du fekk huden full av drittkjeft.»

Det er ikke rent få førstereiser som forteller at de ble tuktet av overordnede og ofte på temmelig brutalt vis. En tidligere førstereis forteller at han satte seg på feil plass i messa første dag han var om bord, og at det var nok til at stueren ga ham en kraftig lusing. En annen 15-åring ble skallet ned av en matros fordi han var storkjeftet.

Lange arbeidsdager

En som var førstereis på hvalbåt i 1947 forteller at han var stuerens assistent i byssa. Når det var høy sjø besto jobben i å holde stueren fast rundt magen «bredbeint med en fot på hvert skott», mens han forberedte måltidene. Dessuten skrelte han poteter, hentet det stueren trengte fra proviantrommet og vasket opp alt han hadde brukt til matstell. Den neste oppgaven var å dekke to messer, en for offiserene og en for mannskapet, servere maten og vaske opp alt etter måltidene. Det var fire måltider om dagen og båten hadde et mannskap på 18 personer. I tillegg vasket han regelmessig lugarer, bysse, mesene, ganger etc.

En annen førstereisgutt forteller: «Det var mye kjefting og smelling under opplæringen og lange arbeidsdager fra purring og til jeg var ferdig med siste oppvask fra 27 mann, fordelt på fire bord i messa. Jeg begynte klokken 06.00 og holdt på til 19.30 på kvelden uten særlig lange pauser, kun en time midt på dagen.»

De fleste ble sjøsyke

Alle førstereisene var ikke like sjøsterke og fortellingene om sjøsyke er mange. Så fort man

Førstereisguttene Arnold Solvang fra Bamble (t.v.) med handlepose fra shopping i Aruba i 1967. Solvang var salonggutt om bord i «Thorshammer». Esken på toppen av posen var en gave til en kvinnelig bekjent hjemme i Norge. Den inneholdt syv dametruser. De var merket Monday, Tuesday, Wednesday og så videre... FOTO: HARALD WERNER

var i rom sjø begynte alvorret.

«Vel ute i Nordsjøen, begynte arbeidsplassen vår å bevege seg», forteller en førstereis som var messegutt om bord på et kokeri i 1953.

«Tallerkener og kopper gikk i dørken og det ble glatt og jævlig å jobbe. Sjøsyken slapp vi ikke unna, og det gjorde det ennå verre.»

Mange 15-åringere på 1950 og 60-tallet var vant til å arbeide i langt større grad enn unge i dag, men likevel var den første tiden til sjøs for mange en brå overgang fra barndom til voksenliv. Mye var nytt og uvant, og man ble satt i arbeid fra første stund. Dagene kunne oppleves som slit-somme og monotone.

Forholdene varierte naturligvis fra skip til skip. Noen førstereiser forteller om trivelige forhold om bord og at man ble tatt hånd om og passet svært godt på av de eldre blant mannskapet, også når man var i land i utenlandske havner. Andre måtte klare seg selv. Noen lengtet hjem, særlig til jul, og noen trivdes så dårlig at man aldri tok hyre igjen.

VESTFOLD
MUSEENE

hvalfangstmuseet